

7. The Cambridge Thesaurus of American English. Choice Reviews Online. 1994. Vol. 31, no. 11. P. 31–5785–31–5785. DOI: 10.5860/choice.31-5785 (date of access: 31.01.2023).
8. New Collins Dictionary and Thesaurus. The New Collins Dictionary and Thesaurus. Glasgow : Collins, 1988. P. 700.
9. Gvelesiani I. Globalization and the World Languages. *Education Sciences & Psychology*. 2012. Vol. 20, № 1. P. 69–73.
10. How to Pronounce: Online Multilingual Pronunciation Dictionary. How To Pronounce: Online Multilingual Pronunciation Dictionary. URL: <https://www.howtopronounce.com/> (date of access: 31.01.2023).
11. Langer N., Nesse A. Linguistic Purism. The Handbook of Historical Sociolinguistics. Chichester, UK, 2012. P. 607–625. DOI: 10.1002/9781118257227.ch33 (date of access: 02.02.2023).
12. Merriam-Webster. Merriam-Webster Thesaurus. Turtleback Books Distributed by Demco Media, 2006. P.772. Power The Thesaurus. URL: <https://www.powerthesaures.org>
13. Pulcini V. Internationalisms, Anglo-Latinisms and other Kinship Ties between Italian and English. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*. 2019. Vol. 136, № 2. P. 121–141.
14. Ronen S. Links That Speak: The Global Language Network and its Association with Global Fame / S. Ronen et al. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2014. Vol. 111, no. 52. P. E5616–E5622.
15. Thesaurus.com – The World’s Favorite Online Thesaurus. Thesaurus.com. URL: <https://www.thesaurus.com> (date of access: 31.01.2023).

УДК 811.161:81'23

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.27>

КОНЦЕПТИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ: ПСИХОСЕМАНТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОЛЯ

CONCEPTS FOR MARKING POSITIVE EMOTIONAL STATES IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LINGUISTIC CONSCIOUSNESS: PSYCHOSEMANTIC MODELING OF THE CONCEPTUAL FIELD

Кунос О.І.,

orcid.org/0000-0002-9123-2813

кандидат філософських наук,

докторант кафедри слов'янських мов

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Проблема дослідження емоцій з лінгвістичної точки зору привертає увагу вчених у різних контекстах. Разом із тим, існують недостатньо вивчені лінгвістичні аспекти емоційної сфери людини. Зокрема, мова йде про дослідження концептуального поля концептів на позначення позитивних емоційних станів у національній мовній свідомості. Ми вважаємо, що ефективним засобом аналізу таких концептів є дослідження результатів асоціативних експериментів із залученням розробленого автором методу психосемантичного моделювання концептуального поля. Було проаналізовано три слова, що характеризують позитивні емоційні стани – *радість, любов, щастя*. Проведене дослідження виявило, що концептуальне поле концептів на позначення позитивних почуттів та емоцій в українській та російській мовній свідомості має як спільні, так і відмінні риси. Спільні риси полягають в тому, що концепти *Радість, Любов, Щастя* трактуються як бажаний стан, а більшість асоціацій відзначаються позитивним або нейтральним забарвленням. Для української мовної свідомості характерними є наступні риси: 1) асоціювання радості переважно з позитивними моментами життя, якісно-кількісне сприйняття цього стану; 2) асоціювання любові зі словами відносно невеликого діапазону емоційного вираження, наявність конкретної спрямованості; 3) відсутність тілесності у сприйнятті щастя, акцент на просторово-часовому вимірі почуття. Для російської мовної свідомості типовими є такі риси: 1) розуміння радості як швидкоплинного та ефемерного емоційного стану, його сприйняття з точки зору суб'єктно-об'єктних відносин; 2) асоціація любові за словами з виразним позитивним та негативним емоційним навантаженням, сприйняття почуття в часовому контексті; 3) наявність тілесності у розумінні щастя, наявність його суб'єктного диференціювання.

Ключові слова: позитивні емоції, концепт, концептуальне поле, мовна свідомість, психосемантичне моделювання.

The problem of studying emotions from a linguistic point of view attracts the attention of scientists in various contexts. At the same time, there are insufficiently studied linguistic aspects of the human emotional sphere. In particular, we are talking about the study of the conceptual field of concepts for the designation of positive emotional states in the national linguistic consciousness. We believe that an effective means of analyzing such concepts is the study of the results of associative experiments involving the method of psychosemantic modeling of the conceptual field developed by the author. Three words characterizing positive emotional states – *joy, love, happiness* – were analyzed. The conducted study revealed that the conceptual field of concepts denoting positive feelings and emotions in the Ukrainian and Russian linguistic consciousness has both common and distinctive features. The common features are that the concepts *Joy, Love, Happiness* are interpreted as a desired state, and most associations are marked with a positive or neutral color. The following features are characteristic of the Ukrainian linguistic consciousness: 1) association of joy mainly with positive moments of life, qualitative and quantitative perception of this state; 2) associating love with words of a relatively small range of emotional expression, the presence of a specific orientation; 3) lack of physicality in the perception of happiness, emphasis on the spatio-temporal dimension of the feeling. The following features are typical for the Russian linguistic consciousness: 1) understanding joy as a fleeting and ephemeral emotional state, its perception from the point of view of subject-object relations; 2) association of love in words with a distinct positive and negative emotional load, perception of feeling in a time context; 3) the presence of corporeality in the understanding of happiness, the presence of its subjective differentiation.

Key words: positive emotions, concept, conceptual field, linguistic consciousness, psychosemantic modeling.

Постановка проблеми. Проблема вивчення емоцій з лінгвістичної точки зору привертає увагу вчених у різних контекстах. Відповідні дослідження ведуться в межах когнітивної лінгвістики (Ю. Д. Апресян, А. Вежбіцька, С. В. Гладь, О. С. Кубрякова, Ю. Ю. Мамаєва), лінгвокультурології (А. Загнітко, В. В. Красних, Л. І. Петрова, О. І. Потапенко, В. І. Шаховський), комунікативної лінгвістики (Ф. С. Бацевич, Ю. Й. Галагуз, Н. П. Киселюк, Т. А. Крисанова, О. Литвин), художнього аналізу тексту (І. М. Кочан, М. Крупа, О. Є. Малиненко, В. Г. Марко, А. О. Ткаченко), психолінгвістики (Т. Лопоносова, Н. Михальчук, В. А. Папіш, Н. В. Сем'янків, А. С. Стадній), гендерної лінгвістики (Ю. Й. Бабчук, К. І. Семенюк, Н. В. Собоцька, Н. В. Цинтар, Л. І. Шутова) тощо. Разом із тим, існують недостатньо вивчені лінгвістичні аспекти емоційної сфери людини. Зокрема, мова йде про дослідження концептуального поля концептів на позначення позитивних емоційних станів у національній мовній свідомості. Ми вважаємо, що компаративний аналіз асоціативних реакцій, які характеризують концепти на позначення позитивних почуттів та емоцій, дозволить обґрунтовано і ефективно зіставити особливості різних національних характерів, виявивши в них спільне та відмінне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш повне визначення понять, в тому числі на позначення емоційних станів, міститься у тлумачних словниках. Наші наукові зацікавлення стосуються порівняння української (УМС) та російської (РМС) мовної свідомості, тому ми залучили «Словник української мови» за редакцією І. К. Білодіда [5], «Толковий словарь русского языка» С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової [3] і «Толковий словарь современного русского языка» Д. Н. Ушакова [7]. Ми дібрали по три слова, що характеризують позитивні емоційні стани – *радість, любов, щастя*.

Звернемося до тлумачення цих слів, представлених у «Словнику української мови» за редакцією І. К. Білодіда. *Радість* – «1) почуття задоволення, втіха, приємність; 2) особа, предмет, подія і т. ін., що викликають радісні почуття, тішать» [5, Т. 8, с. 436]. *Любов* – «1) почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання; 2) почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь; 3) інтерес до чого-небудь» [5, Т. 4, с. 564]. *Щастя* – «1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь; 2) досягнення, успіх, удача; 3) доля, талан» [5, Т. 11, с. 573].

«Толковий словарь русского языка» С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової тлумачить зазначені поняття наступним чином. *Радость* – «1) весёлое чувство, ощущение большого душевного удовлетворения; 2) то, что (тот, кто) вызывает такое чувство; 3) радостное, счастливое событие, обстоятельство» [3, с. 510]. *Любовь* – «1) глубокое эмоциональное влечение, сильное сердечное чувство; 2) чувство глубокого расположения, самоотверженной и искренней привязанности; 3) постоянная, сильная склонность, увлечённость чем-нибудь; 4) предмет любви (тот или та, кого кто-нибудь любит, к кому испытывает влечение, расположение); 5) пристрастие, вкус к чему-нибудь; 6) интимные отношения, интимная связь» [3, с. 262]. *Счастье* – «1) чувство и состояние полного, высшего удовлетворения; 2) успех, удача» [3, с. 627].

«Толковий словарь современного русского языка» Д. Н. Ушакова пропонує наступні визначення. *Радость* – «1) чувство удовольствия, внутреннего удовлетворения, весёлое настроение; 2) событие, предмет, возбуждающее такое чувство» [7, с. 569]. *Любовь* – «1) чувство привязанности, основанное на общности интересов, идеалов, на готовности отдать свои силы общему делу;

2) такое же чувство, основанное на половом влечении; отношения двух лиц, взаимно связанных этим чувством» [7, с. 281]. *Счастье* – «1) состояние довольства, благополучия, радости от полноты жизни, от удовлетворения жизнью; 2) успех, удача (преимущественно случайная); 3) участь, доля, судьба (прост.)» [7, с. 664].

Словникові статті засвідчують, що лексичні значення слів *радість*, *любов* і *щастя* в українській та російській мові не мають принципових розбіжностей. Разом із тим, відкритим залишається питання про смислову наповненість концептів *Радість*, *Любов* і *Щастя* в УМС та РМС.

Постановка завдання. Ми вважаємо, що ефективним засобом аналізу концептів на позначення позитивних емоційних станів є дослідження результатів асоціативних експериментів із залученням розробленого автором методу психосемантичного моделювання концептуального поля. Виходячи з принципу неупередженості, ми проаналізували матеріал, представлений в офіційних виданнях – українсько- та російськомовних асоціативних словниках. Оскільки нас цікавив, перш за все, найновіший період часу, було прийняте рішення зосередитися на асоціативних словниках, укладених у XXI столітті. Мова йде про чотири словники: 1) «Славянский ассоциативный словарь» під редакцією Н. В. Уфимцевої (2004) (САС) [4]; 2) Мартінек С. «Український асоціативний словник» (2008) (УАС2008) [2]; 3) Черкасова Г. А., Уфимцева Н. В. «Русский региональный ассоциативный словарь-тезаурус (европейская часть России)» (2014) (ЕВРАС) [8]; 4) Шапошникова І.В., Романенко А. А. «Русский региональный ассоциативный словарь (Сибирь и Дальний Восток)» (2014) (СИБАС) [9]. Статистично значущими вважалися реакції, що перевищували або дорівнювали 0,5% від загальної кількості; крім того, незалежно від фактичного відсотка, не зараховувалися одиничні реакції. До ядерної зони ми віднесли слова-реакції, що представлені на рівні 4,1% і більше, до приядерної зони – від 1,1% до 4,0%, до периферійної зони – від 0,5% до 1,0%. Таким чином, завдання дослідження полягало в аналізі концептів на позначення позитивних емоційних станів в УМС та РМС за допомогою психосемантичного моделювання концептуального поля.

Виклад основного матеріалу. Психосемантичне моделювання концептуального поля ґрунтується на аналізі двох рівнів: психічний рівень моделювання охоплює тілесно-перцептивний, логіко-понятійний, емоційно-афективний та ціннісно-смисловий компоненти [1], семантичний

рівень полягає у виділенні категорій речі, властивості та відношення [6]. Перейдемо безпосередньо до аналізу.

Слово-стимул «радість» (УМС)

САС: велика (9,0%), щастя (6,9%), життя (5,2%), сміх (4,0%), посмішка (2,9%), безмежна (2,5%), задоволення (2,1%), весело (1,7%), горе (1,7%), зустріч (1,7%), світла (1,5%), кохання (1,3%), свято (1,3%), сум (1,3%), усмішка (1,3%), дитина (1,0%), зустріч (1,0%), дитини (0,8%), перемоги (0,8%), приємна (0,8%), щира (0,8%), вдома (0,6%), весела (0,6%), веселість (0,6%), гарний настрої (0,6%), добро (0,6%), довга (0,6%), людська (0,6%), несподівана (0,6%), подарунок (0,6%), приємно (0,6%), світло (0,6%), спілкування (0,6%), успіх (0,6%).

УАС2008: щастя (12,9%), сміх (6,2%), смуток (6,2%), сум (3,8%), велика (3,3%), горе (2,4%), веселість (1,9%), весело (1,9%), життя (1,9%), задоволення (1,9%), посмішка (1,4%), приємність (1,4%), свято (1,4%), усмішка (1,4%), щира (1,4%), безмежна (1,0%), горе (1,0%), дитяча (1,0%), добро (1,0%), жовтий (1,0%), журба (1,0%), завжди (1,0%), квіти (1,0%), клас (1,0%), новина (1,0%), перемога (1,0%), чудово (1,0%).

Слово-стимул «радість» (РМС)

САС: счастье (13,4%), горе (7,4%), веселье (4,2%), большая (3,6%), смех (3,2%), жизни (3,0%), грусть (2,7%), моя (2,5%), улыбка (2,4%), жизнь (2,2%), в доме (1,5%), печаль (1,5%), удача (1,5%), хорошо (1,4%), любовь (1,0%), праздник (1,0%), весна (0,8%), встречи (0,8%), гадость (0,8%), чувство (0,8%), встреча (0,7%), добро (0,7%), пришла (0,7%), слёзы (0,7%), удовольствие (0,7%), беда (0,5%), великая (0,5%), весело (0,5%), внезапная (0,5%), всегда (0,5%), горесть (0,5%), на душе (0,5%), несчастье (0,5%), свет (0,5%).

ЕВРАС: счастье (19,2%), смех (7,1%), улыбка (6,4%), горе (3,3%), жизни (3,3%), веселье (2,6%), большая (2,2%), моя (1,8%), грусть (1,3%), жизнь (1,3%), печаль (1,3%), праздник (1,3%), чувство (1,3%), солнце (1,1%), удача (1,1%), встреча (0,9%), злость (0,9%), ура (0,9%), бытия (0,7%), детская (0,7%), искренняя (0,7%), любовь (0,7%), радуга (0,7%), ребёнка (0,7%), бурная (0,5%), гнев (0,5%), дети (0,5%), дня (0,5%), наша (0,5%), победы (0,5%), подарок (0,5%), ребёнок (0,5%), успех (0,5%), хорошо (0,5%).

СИБАС: счастье (17,2%), смех (7,4%), улыбка (6,4%), жизни (4,6%), веселье (3,4%), грусть (3,2%), моя (3,0%), горе (2,8%), солнце (1,8%), жизнь (1,6%), праздник (1,6%), большая (1,4%), ура! (1,2%), хорошо (1,2%), печаль (1,0%), в жизни (0,8%), встречи (0,8%), подарок (0,8%),

позитив (0,8%), свет (0,8%), шоколад (0,8%), великая (0,6%), восторг (0,6%), гадость (0,6%), дети (0,6%), искренняя (0,6%), любовь (0,6%), победы (0,6%), успех (0,6%).

Концепт «Радість / Радость»

Проведений аналіз демонструє, що в цілому носії української та російської мов схожим чином сприймають зазначений концепт: загальне розуміння радості як емоції співвідноситься як із матеріальними (*дитина, світло, посмішка*), так і з нематеріальними (*свято, успіх, настрій*) атрибутами, спільними для УМС та РМС. Разом із тим, існують і певні відмінності. На психічному рівні найбільш виражена різниця між УМС та РМС визначається за емоційно-афективним компонентом: якщо в першому випадку радість асоціюється переважно з позитивними моментами у житті (*щастя, веселість, задоволення*), то в другому випадку більш вираженим є протиставлення радості негативним почуттям та емоціям (*грусть, гнів, несчастье*). Таким чином, для УМС більш суттєвим є осмислення радості як такої, насолода нею, тоді як для РМС радість нерозривно пов'язана з усвідомленням її швидкоплинності, мінливості. На семантичному рівні різниця полягає в тому, що для УМС радість більшою мірою зіставлена з властивістю (*велика, дитяча, несподівана*), а для РМС – з відношенням (*на душі, наша, пришла*). Отже, в першому випадку радість вимірюється з точки зору якісно-кількісного сприйняття, в другому – з точки зору суб'єктно-об'єктних відносин.

Слово-стимул «любов» (УМС)

САС: вічна (4,8%), щастя (4,4%), почуття (2,9%), кохання (2,5%), чиста (2,3%), до Батьківщини (2,1%), зла (2,1%), щира (2,1%), ненависть (1,9%), велика (1,7%), дівчина (1,7%), взаємна (1,5%), вірна (1,5%), моя (1,5%), до ближнього (1,3%), до життя (1,3%), життя (1,0%), до дівчини (0,8%), до матері (0,8%), зло (0,8%), зрада (0,8%), нещаслива (0,8%), ніжна (0,8%), поцілунк (0,8%), радість (0,8%), секс (0,8%), справжня (0,8%), до батьків (0,6%), дружина (0,6%), єдина (0,6%), мама (0,6%), несправжня (0,6%), нещасна (0,6%), палка (0,6%), сім'я (0,6%).

УАС2008: кохання (11,2%), вічна (3,9%), почуття (3,9%), життя (2,0%), секс (2,0%), відчуття (1,5%), до ближнього (1,5%), дружба (1,5%), ненависть (1,5%), ніжність (1,5%), серце (1,5%), сім'я (1,5%), щастя (1,5%), батьків (1,0%), батьківська (1,0%), ближній (1,0%), велика (1,0%), взаємна (1,0%), вірність (1,0%), дівчина (1,0%), до батьків (1,0%), до Батьківщини (1,0%), до близьких (1,0%), до людей (1,0%), жінка (1,0%),

зрада (1,0%), любов (1,0%), мама (1,0%), палка (1,0%), теплота (1,0%), хлопець (1,0%), щаслива (1,0%), щира (1,0%).

Слово-стимул «любовь» (РМС)

САС: счастье (10,6%), зла (3,9%), ненависть (3,9%), чувство (3,2%), жизнь (2,2%), вечная (1,9%), нежность (1,7%), секс (1,7%), верность (1,5%), сердце (1,5%), смерть (1,5%), страсть (1,3%), большая (1,2%), девушка (1,2%), моя (1,2%), радость (1,2%), сильная (1,2%), до гроба (1,0%), морковь (1,0%), прекрасна (1,0%), женщина (0,8%), мечта (0,8%), прекрасно (0,8%), вечность (0,7%), взаимная (0,7%), земная (0,7%), измена (0,7%), и смерть (0,7%), крепкая (0,7%), прекрасная (0,7%), семья (0,7%), сила (0,7%), чистая (0,7%), была (0,5%), весна (0,5%), есть (0,5%), и голуби (0,5%), и ненависть (0,5%), одна (0,5%), постель (0,5%), с первого взгляда (0,5%), страстная (0,5%), хорошо (0,5%), цветы (0,5%), чувства (0,5%).

ЕВРАС: чувство (7,8%), морковь (7,1%), сердце (5,4%), зла (4,5%), счастье (4,4%), жизнь (2,0%), взаимная (1,8%), семья (1,8%), девушка (1,6%), ненависть (1,6%), секс (1,5%), чувства (1,5%), вечная (1,3%), и голуби (1,3%), отношения (1,1%), страсть (1,1%), чистая (1,1%), взаимность (0,9%), дети (0,9%), моя (0,9%), навсегда (0,9%), одна (0,9%), боль (0,7%), голуби (0,7%), нежность (0,7%), безумная (0,5%), большая (0,5%), вечна (0,5%), до гроба (0,5%), доверие (0,5%), дружба (0,5%), жена (0,5%), зло (0,5%), красный (0,5%), мужчина (0,5%), настоящая (0,5%), огромная (0,5%), парень (0,5%), прекрасно (0,5%), радость (0,5%), симпатия (0,5%), страдание (0,5%), цветы (0,5%).

СИБАС: чувство (6,8%), зла (6,6%), морковь (5,8%), счастье (5,8%), сердце (5,4%), секс (3,6%), ненависть (2,2%), чувства (2,2%), до гроба (2,0%), жизнь (2,0%), вечная (1,8%), девушка (1,6%), взаимная (1,4%), навсегда (1,4%), страсть (1,2%), боль (1,0%), дети (1,0%), есть (1,0%), зло (1,0%), семья (1,0%), верность (0,8%), и голуби (0,8%), к жизни (0,8%), моя (0,8%), нежность (0,8%), большая (0,6%), весна (0,6%), взаимность (0,6%), добро (0,6%), жена (0,6%), навеки (0,6%), одна (0,6%).

Концепт «Любов / Любовь»

Як в УМС, так і в РМС любов сприймається, в основному, позитивно. В обох випадках вона асоціюється з об'єктами романтичних почуттів (*хлопець, дівчина, чоловік, жінка*), з супутніми проявами (*ніжність, щастя, радість*), зі ступенем вираженості та якісною ознакою (*велика, вічна, справжня*). Відмінності на психічному рівні, як і в ситуації з попереднім концептом, найбільшою мірою фіксуються за наповненням

емоційно-афективного компонента. В УМС любов має менший діапазон емоційного вираження як у позитивному (*кохання, щастя*), так і в негативному (*зла, нещаслива*) аспекті, натомість в РМС асоціації характеризуються більшим загостренням пристрастей – від реакцій типу *ненависть, страдание, боль до страсть, безумная, до гроба*. На семантичному рівні відмінності полягають у площині абстрактності / конкретності. Так, любов в УМС характеризується більш конкретними асоціаціями, певною спрямованістю (*до батьків, до близьких, до дівчини, до матері*), тоді як в РМС любов сприймається великою мірою поза адресою, проте з акцентом на часовий вимір (*была, есть, навеки, навсегда*).

Слово-стимул «щастя» (УМС)

САС: велике (9,6%), радість (8,4%), безмежне (3,8%), кохання (3,6%), сім'я (2,7%), життя (2,3%), моє (2,1%), вічне (1,7%), любов (1,7%), здоров'я (1,5%), жити (1,3%), немає (1,0%), людське (0,8%), нещастя (0,7%), спокій (0,7%), багато (0,6%), горе (0,6%), добре (0,6%), добробут (0,6%), доля (0,6%), знайти (0,6%), любити (0,6%), людей (0,6%), миттєве (0,6%), невічне (0,6%), невловиме (0,6%), повне (0,6%), успіх (0,6%), шукати (0,6%).

УАС2008: радість (19,3%), життя (3,3%), любов (3,3%), вічне (2,8%), нещастя (2,8%), безмежне (2,4%), добро (2,4%), кохання (1,9%), велике (1,4%), доля (1,4%), задоволення (1,4%), любов (1,4%), мрія (1,4%), пошук (1,4%), все (0,9%), горе (0,9%), є (0,9%), здоров'я (0,9%), людське (0,9%), мир (0,9%), моє (0,9%), насолода (0,9%), не існує (0,9%), немає (0,9%), фарт (0,9%).

Слово-стимул «счастье» (РМС)

САС: есть (12,5%), любовь (10,0%), радость (8,3%), горе (3,9%), моё (3,9%), несчастье (3,4%), большое (2,7%), жизнь (2,2%), есть, его не может не быть (1,9%), семья (1,4%), хорошо (1,4%), деньги (1,2%), нет (1,2%), огромное (1,2%), добро (1,0%), беда (0,8%), удача (0,8%), много (0,7%), на земле (0,7%), будет (0,5%), веселье (0,5%), вечное (0,5%), в любви (0,5%), его не может не быть (0,5%), любить (0,5%), свет (0,5%), светлое (0,5%).

ЕВРАС: радость (12,5%), есть (10,0%), любовь (8,9%), жизнь (3,3%), моё (3,2%), семья (3,0%), большое (2,8%), удача (2,0%), улыбка (1,9%), хорошо (1,9%), горе (1,7%), деньги (1,5%), несчастье (1,3%), здоровье (1,1%), жить (0,9%), нет (0,9%), огромное (0,9%), чувство (0,9%), в жизни (0,7%), добро (0,7%), свет (0,7%), близко (0,6%), бывает (0,6%), в семье (0,6%), веселье (0,6%), мечта (0,6%), не в деньгах (0,6%), свобода (0,6%), сияние (0,6%), солнце (0,6%), ура (0,6%).

СИБАС: радость (15,4%), есть (10,2%), любовь (10,0%), моё (2,6%), удача (2,6%), семья (2,4%), жизнь (2,2%), несчастье (2,0%), улыбка (2,0%), горе (1,6%), хорошо (1,6%), большое (1,2%), огромное (1,0%), успех (1,0%), близко (0,8%), в жизни (0,8%), деньги (0,8%), дети (0,8%), не в деньгах (0,8%), солнце (0,8%), вечное (0,6%), вместе (0,6%), всегда (0,6%), в семье (0,6%), дом (0,6%), женское (0,6%), здоровье (0,6%), много (0,6%), отпуск (0,6%), рядом (0,6%), семейное (0,6%), ура! (0,6%), это просто (0,6%).

Концепт «Щастя / Счастье»

На психічному рівні в УМС та в РМС схожість у трактовці даного концепту полягає в тому, що в обох випадках зафіксовані спроби тлумачення щастя через поняття, включені до логіко-понятійного компонента психосемантичної моделі (*здоров'я, сім'я, успіх*). Виразна відмінність полягає в тому, що для УМС тілесно-перцептивний компонент у межах концептуального поля концепту *Щастя* не виділений, натомість для РМС концепт *Счастье* характеризується, в тому числі, через матеріальні об'єкти (*деньги, дети, дом*). На семантичному рівні відмінності за компонентом «властивість» полягають в тому, що в УМС щастя трактується переважно в просторово-часовому вимірі (*велике, безмежне, невловиме*), а в РМС, окрім цього, додається компонент приналежності, присутнє певне диференціювання (*женское, семейное*).

Висновки. Проведене дослідження виявило, що концептуальне поле концептів на позначення позитивних почуттів та емоцій в УМС та РМС має як спільні, так і відмінні риси. Спільні риси полягають в тому, що концепти *Радість, Любов, Щастя* трактуються як бажаний стан, а більшість асоціацій відзначаються позитивним або нейтральним забарвленням. Для УМС характерними є наступні риси: 1) асоціювання радості переважно з позитивними моментами життя, якісно-кількісне сприйняття цього стану; 2) асоціювання любові зі словами відносно невеликого діапазону емоційного вираження, наявність конкретної спрямованості; 3) відсутність тілесності у сприйнятті щастя, акцент на просторово-часовому вимірі почуття. Для РМС типовими є такі риси: 1) розуміння радості як швидкоплинного та ефемерного емоційного стану, його сприйняття з точки зору суб'єктно-об'єктних відносин; 2) асоціація любові за словами з виразним позитивним та негативним емоційним навантаженням, сприйняття почуття в часовому контексті; 3) наявність тілесності у розумінні щастя, наявність його суб'єктного диференціювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Иванов А. В. Мир сознания. Барнаул: Изд-во АГИИК, 2000. 240 с.
2. Мартінек С. Український асоціативний словник. Т. 1. Від стимулу до реакції. Львів : ПАІС, 2008. 344 с.
3. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва : Мир и образование; Оникс, 2011. 736 с.
4. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Под ред. Н. В. Уфимцевой. Москва : ИЯ РАН, 2004. 800 с.
5. Словник української мови: В 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
6. Уёмов А. И. Вещи, свойства, отношения. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 184 с.
7. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 800 с.
8. Черкасова Г. А., Уфимцева Н. В. Русский региональный ассоциативный словарь-тезаурус (Европейская часть России): В 2-х тт. Т. 1. От стимула к реакции. Москва : Московский институт лингвистики, 2014. 280 с.
9. Шапошникова И. В., Романенко А. А. Русский региональный ассоциативный словарь (Сибирь и Дальний Восток): В 2-х тт. Т. 1. От стимула к реакции. Москва : Московский институт лингвистики, 2014. 537 с.

УДК 811.161.2'373.23'367.622(477.64-25)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.28>

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ІМЕННИКА М. ЗАПОРІЖЖЯ

HISTORICAL SOURCES OF THE NOUN FOR THE CITY OF ZAPORIZHZHIA

Лугова Д.В.,

orcid.org/0000-0003-4786-8942

*аспірантка кафедри української мови
Запорізького національного університету*

У статті розглядається одне з важливих питань регіональної антропонімії – формування іменника міста Запоріжжя. Встановлено основні етапи творення антропонімікона, а також визначено історичні джерела, у яких зафіксований цікавий антропонімічний матеріал.

Найчастіше зміни відображаються саме у власних іменах людей, тому що одні імена можуть виходити з ужитку та набувати статус маловживаних, рідкісних, а інші навпаки входять до активного вжитку, набувають статус широкочживаних або найуживаніших. Дослідження історичних джерел, які фіксують особові імена окремого регіону, дає змогу виявити зміни іменника на цій території, дозволяє простежити закономірності розвитку і функціонування власних імен.

Визначено хронологічні зрізи та етапи становлення іменника міста Запоріжжя (до 1921 року місто Олександрівськ). Таких етапів ми виділяємо п'ять, кожен з яких тісно пов'язаний з історією заселення цього регіону. Крім того подаються історичні джерела, а саме реєстри війська низового Запорозького, метричні книги, історико-етнографічні та польові записи, які фіксують цікавий антропонімічний матеріал. Кожна пам'ятка – це унікальне, надзвичайно цінне історичне джерело, в якому всебічно і комплексно відображається антропонімічний матеріал. Реєстри, метрики, історико-етнографічні записи, документи архіву містять дані про чисельність людності на цих теренах. У записах фіксується цікавий матеріал як з історичної, так і з лінгвістичної точки зору, оскільки матеріал записувався від конкретних осіб. Специфіка іменника зумовлена різними екстралінгвальними причинами, а саме змінами в політичному, соціальному, національному, мовному, культурному житті.

Особові імена є неоціненним джерелом для вивчення етнічного складу, міграцій населення як у минулому, так і тепер. У наш час поглиблюється інтерес до вивчення складових частин української антропонімічної системи, до її становлення в різні історичні періоди розвитку.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, іменник, ім'я, мовні чинники, метрики, реєстри.

The article reveals one of the most important issues of regional anthroponomy viz. the noun origin of the city of Zaporizhzhia. We have found out all the basic steps of the evolution of such an anthropomonic process as well as sorted out the historical sources where this interesting material was confirmed in writing.

It usually occurs that the proper names of people confirm the historical changes because some proper names can be out of life and get the status of rarely used ones whereas some of them become very popular and gain the new status of widely used ones. The research of historical sources confirming the origin of the specific proper names for the target geographical region gives us the opportunity to watch the changes within this territory, and study their development trends and the functioning of the proper names.